

MACZELKA NOÉMI

Bartók Mozart-játéka és instruktív kiadványai

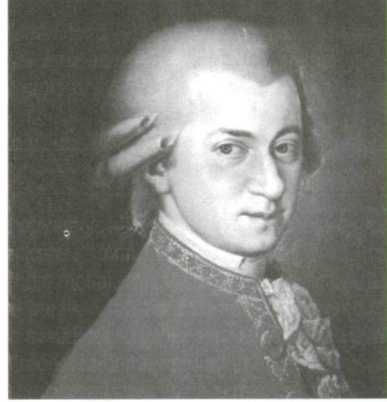
MŰVÉSZETI INTÉZET

Bartók, Mozart, hangfelvétel, Urtext, kottakiadás

Bartók Béla

[1881. március 25. Nagyszentmiklós
(Sinnicolaul Mare) – 1945. szeptember 26. New York]

Wolfgang Amadeus Mozart

(1756. január 27. Salzburg – 1791. december 5. Wien)

Mi a közös Mozartban és Bartókban? Mindketten zseniális zeneszerzők. Természetesen egyéb közös vonások is felfedezhetők, de – előadóművész lévén – számomra magától adódott a téma, amit a címben jeleztem. A 2006-os közös évforduló alkalmat teremtett arra, hogy összekapcsoljuk e két géniusz tevékenységét, és így megragadom az alkalmat, hogy néhány szót szóljak Bartók Mozart-játékáról és Bartókról mint a Mozart-zongoraszonáták kiadójáról.

Legelőször is: hogyan zongorázott Bartók?

Bartók zongorajátékáról nem sok felvétel maradt. Ezek a felvételek sem mindig jó minőségűek. Zongorajátékáról képet kaphatunk a korabeli kritikákból, tanítványok visszaemlékezéseiből is. Minden esetre korának egyik legnagyobb zongoristája volt, habár később a zeneszerző és a népzenekutató háttérbe szorította a zongoraművészt, így a közvélemény sem őrzi emlékezetében igazán nagy zongoraművészként. Zongorajátéka korának romantikus hagyományaiból nőtt ki és fejlődött sajátos bartóki játékmóddá. Az akkori szokásokhoz képest kottahűbb előadás, a zeneszerzői gondolatok hiteles tolmácsolásának igénye, kevésbé ismert művek előadása jellemezte előadását. Hangszíne, érzékeny billentése, kiváló csuklójátéka és finom rubatói tették egénívé zongorahangját.

Szeretném, ha a felsoroltak bizonyítására példaként meghallgatnánk Bartók játékát egy archív felvételen, melyen Mozart: Á-dúr zongorára és zenekarra írott rondójának részletét játssza a budapesti Filharmóniai Társaság Zenekarával, Dohnányi Ernő vezényletével 1936. október 26-án. Az operaházi hangversenyt a Budapest I. rádióállomás közvetítette, onnan vették lakklemezre a rövid részletet.

A mű partitúrájának (Mozart: A-dúr rondo K.V. 386) igen érdekes sorsa volt. Azok között a kéziratok között leltek rá, amelyeket Constanze Mozart 1800-ban (más forrás szerint 1799-ben) a fiatal, offenbachi kiadónak, Johann Anton Andrének (1775. október 6. Offenbach am Main – 1842. április 6. uo.) adott el. 1840 körül 12 másik kézirattal együtt Londonban elárverezték. Az, hogy a kéziratot már ekkor lapokra szabdalták szét, vagy hogy ezt a műveletet az ismeretlen vevő végezte el később, nem tudható, a biztos csak az, hogy a partitúrának nyoma veszett. Csak 1910-ben irányult rá a figyelem: a Mozart-rajongó W.W. Fowler közölte könyvében (Stray Notes on Mozart and his Music), hogy egyszer látott két lapot belőle Oxfordban. Szerencsére, mielőtt a kotta ily barbár sorsra jutott volna, Cipriani Potter 1839-ben készített egy zongorakivonatot a műből, és azt

publikálta. E kivonat, valamint a megtalált 4 partitúraoldal-kézirat (136–171. ütem) alapján Alfred Einstein (1880. december 30. –1952. február 13.) rekonstruálta a művet. Mozart ezt a rondót eredetileg a K.V. 414-es Á-dúr zongoraverseny záróteteleként komponálta.

A most bemutatandó felvételt Makai István készítette Török Sophie költőnő [1895–1955 (eredeti neve: Tanner Ilona) – Babits Mihály költő (1883 – 1941) felesége] megrendelésére. A magyar amatőrök eleinte decelit- és zselatinlemezre készítették felvételeiket, ám a háborús években át kellett térniük a kórházakból beszerzett, leselejtezett röntgenfóliákra. Makai Istvánnak egy darabig stúdiója működött a fővárosban, és mint a téma szakértője, könyvet is írt „Hangrögzítés – hangfelvétel” címmel. A koncertről egy darab, kb. 3 perces, 30 cm-es lakklemez készült, melyen a Rondo 38–151. ütemei, valamint a részlet végén a műsorvezető (Tamásné Filótás Lili) lekonferálása hallható.

Amennyiben elég figyelmesen tudjuk hallgatni a felvételt, képesek leszünk a zörgés és kattogás közül kihallani Bartók rugalmas, könnyedén guruló rubatóit, melyek éppen csak annyira helyezik át a hangokat a kottában rögzített helyről, hogy a zene természetes lejtését megérezhessük, de sohasem okoznak a hallgatónak labilis érzetet az időben. Ugyancsak megfigyelhetjük, mennyire különböző dinamikával játssza a páros kötések első és második hangjait – az első sokkal súlyosabb a másodiknál, nem csak dinamikája erősebb, de sokszor időben is hosszabb. Vagy: egyfajta előadói hagyományt idéz a bal kéz Alberti-basszusainál: az első hangot, azaz az akkord basszusát megnyújtja a billentyű lenntartásával, vagy egy kis pedállal.

The image shows a musical score for Piano I (Solo) in G major, measures 38-151. The score is in two systems, each with two staves (I and II). The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 3/4. The score includes various musical notations such as trills (tr), dynamics (p, f), and articulation marks. Measure numbers 50 and 51 are indicated above the staves.

Miután meghallgattuk ezt a rövid kis Mozart-részletet, nézzük meg, hogy az előadás során megfigyelt apró előadásbeli finomságok hogyan jelennek meg a Rozsnyai Károly zeneműkiadó kérésére készített instruktív kiadványokban. Rozsnyai a kor legnevesebb zongoraművészeit, zongorapedagógusait (Bartókon kívül Szendy Árpádot, Chován Kálmánt és másokat) kért fel, hogy pedagógiai célzatú sorozatot készítsenek, segítve ezzel a tanulók és tanárok munkáját a zeneirodalom legnagyobb szerzőinek tanulásakor.

Hasonlítsuk most össze két kiadás kottaképét Mozart: D-dúr szonáta K.V. 311. I. tételének kidolgozási részéből! (Peters Nr.1800a Martienssen–Weismann valamint Rozsnyai Nr. 1451. Bartók előadási jeleivel)

182

The image displays a page of musical notation for the first movement of Mozart's Sonata in D major, K. 311. The page is numbered 182 in the top left corner. The score is written for piano and is presented in two systems, each consisting of a grand staff with a treble clef on the upper staff and a bass clef on the lower staff. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The notation includes various dynamics such as *p*, *pp*, and *f*, as well as articulation marks like accents and slurs. Fingering numbers (1-5) are indicated throughout the piece. The first system covers measures 1 through 4, and the second system covers measures 5 through 8. The music features characteristic Mozartian clarity and elegance, with a focus on melodic lines and harmonic support.

Bartók a tőle megszokott rendkívüli gondossággal járt el a kiadványok készítésekor is. Pontosan elkülönítette a mozarti jeleket a sajátjaitól – ez utóbbiakat kisebb betűkkel nyomtatták. Így jól nyomon követhető, milyen utasítások erednek magától Mozarttól, és melyek azok, amelyeket Bartók javasol az előadónak. Könnyen megfigyelhető az is, hogy ez utóbbiak a mozarti gondolat folytatói, kiteljesítői-e, avagy a szerzői akarattal ellentétesek. Bartók Béla minden szonátát gondosan elemez formailag is, jelzi a kottában a nagy formarészeket és a témákat egyaránt. A két kiadás egy-egy lapjának összehasonlításakor megállapíthatjuk, hogy a bartóki jelek sohasem mondanak ellent a mozartiaknak, azok kiegészítői, mintegy magyarázói, aprólékosabb, részletesebb útmutatást nyújtanak a zongorázónak, olyan tanácsokkal szolgálnak, melyek kellő mértékű betartása az előadás élővé válását, természetességét, a helyes hangsúlyozást segítik. Míg a mozarti forte és piano jelek egy-egy karaktert jelölnek, a bartóki jelek a karakteren belüli helyes hangerőviszonyokat is megmutatják. A témákon belül megjelenő apróbb tempó-, még inkább karakterváltozást jelölik az előadásmódra vonatkozó kifejezések (semplice, tranquillo, subito, ritenuto, a tempo). Megtaláljuk az Alberti-féle basszus játékmódjának jelöléseit is: a basszushangok negyeddel való jelölése, ill. pedáljelzés formájában. A sok crescendo – diminuendo jelzés segíti a statikus, egyforma hangerejű játék elkerülését, hajlékonyabb, színesebb játékot biztosító helyes mértékben történő alkalmazása.

A kiadói utasításokkal ellátott kották nagyon hasznosak akkor, amikor már van egyfajta képünk egy bizonyos műről, ill. ha egy jelentős előadói egyéniség véleményét szeretnénk megismerni egy bizonyos műről. Nem nélkülözhetők azonban a tanulás során az Urtext -kiadások, amelyek nem kötik meg az előadói fantáziát,

ill. pontos képet adnak a szerzői jelölésekről. A kezdők tanításakor azonban az Urtext sok esetben (pl. Haydn-szonáták) nem nyújt elegendő támpontot a tanulónak a helyes artikulációhoz, ezért helyesebb olyan kiadáshoz fordulni, amely takarékosan ugyan, de tartalmaz megoldási javaslatokat is.

IRODALOM

W.A.Mozart: Rondo K.V. 386. Universal Edition A.G. Wien (zongorakivonat)

W.A. Mozart: D-dúr szonáta KV. 311. (Peters Nr. 1800a és Rozsnyai 1451)

Centenary Edition of Bartók's Records (Complete) Bartók Records Archives, 1912–1944. Hungaroton LPX 12334–38, 1981.

Demény János: Bartók Béla a zongoraművész. Budapest, 1973.

<http://www.wikipedia.org>

NOÉMI MACZELKA

Bartók's performance of Mozart, and his publications of instruction

Béla Bartók was one of the greatest pianists of the 20th century. Only a few recordings have remained of Bartók's piano playing, and most of the time these are low-quality. One of these few archive recordings is Mozart's A-major Rondo KV386 for piano and orchestra. The world-premiere of this piece of music was performed in 1935. It was first played in Hungary on 26th October, 1936. Ernő Dohnányi conducted the Orchestra of the Philharmonic Company. Béla Bartók played the solo. The Hungarian State Radio from Budapest, broadcast it. István Makai recorded this performance, for the order of Sophie Török poetess (1895–1955, wife of Mihály Babits poet, 1883–1941). Károly Rozsnyai, the music-publisher in Budapest, asked many famous pianists and professors to create a collection for music learners. Béla Bartók edited among others Mozart's sonatas. We're going to compare two different editions of the D-major Sonata KV311 (Peters Nr. 1800a Martinesen-Weismann, and Rozsnyai Nr. 1451) Performer helper sings from Bartók: dynamic signs, articulation signs, pedal-signs, sign of Alberti's, character signs of the execution. Bartók's and Mozart's signs differ from each other, Bartók-signs are printed in smaller characters, while the Mozart-signs are bigger.